

L'ENSENYAMENT
DE
L'ETNOMUSICOLOGIA
A EUROPA

SEMINARI EUROPEU
D'ETNOMUSICOLOGIA ESEM

28, 29 i 30 d'abril de 1.992

institut català
d'antropologia (ica)

L'aportació de la gran experiència que Laurent Aubert té sobre la difusió de l'Etnomusicologia i també de la pràctica de la música d'altres cultures, i de la pràctica museològica.

Jeremy Montagu va presentar la seva metodologia classificatòria d'instruments musicals, que va ser complementada amb l'emprada pel Museu de l'Homme amb exemples musicals del treball de Geneviève Dournon.

Les conferències finals estaven dedicades a plantejar el paper de l'investigador en el treball de camp. Peter Crowe i Geneviève Dournon van ser els encarregats de reflexionar sobre aquest tema.

Paral·lelament a les sessions lectives, es van presentar materials musicals i videogràfics d'experiments que combinaven les músiques no europees i l'estudi per part dels europeus, però també una reflexió dels mateixos músics sobre la seva tècnica.

La cloenda va ser una taula rodona per posar en comú el que s'havia parlat en aquests dies tan intensos, tot plantejant el paper dels etnomusicòlegs catalans entre el deure de fonamentar el coneixement de la música del propi país i el repte de produir teories que posin els treballs a

Programa del Seminari.
Fotografia: CDRCTP

un nivell de comparativitat amb els fets arreu d'Europa, per enriquir no solament les nostres metodologies sinó el patrimoni científic universal.

Tant els assistents com els organitzadors van estar d'acord que l'experiència que els havia proporcionat el Curset-Col·loqui no es podia deixar esvaïr i se li havia de donar una continuïtat anual.

Per això, ja s'està preparant un programa conjunt amb els estudiosos aragonesos que volen que l'any que ve, el curset tingui una segona part a Saragossa.

De moment, els temes de reflexió proposats són l'organologia dels instruments autòctons, la recerca sobre les danses tradicionals i els sistemes de notació i anàlisi d'aquestes i, com a tercer tema, la recerca etnomusicològica en la pròpia cultura.

L'Institut Català d'Antropologia, amb el suport de la Universitat de Barcelona, de la Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona, de la Diputació de Barcelona i de la Generalitat de Catalunya, han fet possible aquesta reflexió sobre les nostres necessitats de recerca en el camp de l'Etnomusicologia amb els especialistes europeus. La demanda i interès dels nostres estudiosos ha estat l'estímul que ens ha acompanyat en tot moment.

Etnobotànica, a debat

Cèsar Blanche

Laboratori de Botànica,
Facultat de Farmàcia
Universitat de Barcelona

Del 4 al 7 de maig es va fer a la Facultat de Farmàcia de la Universitat de Barcelona un seminari d'etnobotànica organitzat per la Institució Catalana d'Història Natural i pel Laboratori de Botànica de la Facultat de Farmàcia. El seminari, que va comptar amb la col·laboració de la Divisió de Ciències de la Salut de la UB i del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, tenia com a objectiu principal la reflexió sobre l'estat actual dels estudis etnobotànics als països de llengua catalana, amb un èmfasi especial en l'intercanvi de metodologies d'estudi, d'una banda, i en la recerca d'una certa programació d'activitats a curt termini de manera coordinada entre els diversos investigadors.

El Seminari d'Etnobotànica va aconseguir aplegar un bon nombre d'especialistes que van presentar l'estat actual de les seves investigacions. El primer bloc de temes va reflectir la línia de recerca del Laboratori de Botànica de la Facultat de Farmàcia on, principalment, l'etnobotànica és estudiada des del punt de vista de l'ús tradicional de plantes en medicina popular, amb vistes a la seva possible introducció al sistema sanitari «oficial»; Antoni Agelet i Joan Vallès van presentar els seus estudis sobre les comarques del Pallars Jussà i del Pallars Sobirà; M. Àngels Bonet, sobre la Vall del Tenes (Vallès

Oriental), i Dolors Raja, sobre la Segarra.

El segon bloc de temes va permetre una discussió molt enriquidora pels diversos punts de vista des dels quals es tractaven els estudis. Lluís Mulet, del Departament de Botànica de la Universitat de València, va presentar el seu treball sobre etnobotànica farmacèutica de Castelló. Al seu costat, M. Dolors Llopart, del Museu d'Arts, Indústries i Tradicions Populars de Catalunya, va exposar els seus treballs sobre etnobotànica de plantes alimentàries: el rebost català. Finalment, des de la perspectiva americana, la Dra. Montserrat Gisbert, de la Universitat Nacional Autònoma de Mèxic, va explicar l'estat actual dels estudis d'etnobotànica a Mèxic.

Un tercer bloc de comunicacions es va centrar sobre els estudis etnobotànics al Pirineu. Hi van prendre part el Dr. Lluís Villar i José M. Palacín, de l'Instituto Pirenaico de Ecología (CSIC), que van aportar la seva experiència sobre etnobotànica del Pirineu aragonès i de la Franja i que va permetre debatre sobre una certa unitat cultural pirinenca, en comparar les seves dades amb les del Dr. Joan Muntaner de l'Institut d'Estudis Ceretans, sobre la Cerdanya, i de la Dra. Anna M. Cauwet-Marc, de la Universitat de Perpinyà, sobre la Catalunya Nord.

Finalment, la quarta jor-

nada del Seminari d'Etnobotànica va tancar el cicle amb la presentació d'Andreu Ramis, del Departament de Cultura de la Caixa de Balears «Sa Nostra», sobre l'etnobotànica a les Illes Balears i, com a exemple concret, sobre la cistelleria de palma, que va il·lustrar amb la presentació d'un vídeo sobre els seus estudis. Aquesta projecció va donar peu a diversos comentaris sobre la idoneïtat d'aquests mitjans audiovisuals per perpetuar comportaments gestuals i lingüístics de manera útil per al futur. Tot seguit es van projectar fragments d'altres vídeos fets per M. Àngels Bonet, Joan Muntaner i Lluís Mulet, respectivament.

El Seminari d'Etnobotànica es va cloure amb una taula rodona, que va comptar, ultra amb tots els participants i el públic assistent, amb la presència del Sr. Antoni Anguela, cap del Centre de Documentació de Cultura Tradicional i Popular, del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Les conclusions principals d'aquest debat van ser:

a) Necessitat d'intercanvis entre els diversos professionals que estudien l'etnobotànica (botànics, farmacèutics, biòlegs, antropòlegs, etnògrafs, lingüistes, sociòlegs, etc.) a fi d'anar avançant cap a una metodologia de treball més coordinada i que permeti l'ús de les dades de camp per als diversos especialistes amb més eficàcia.

b) Necessitat d'un impuls intens a curt termini dels estudis d'etnobotànica de les terres catalanes per tal com es pot constatar una pèrdua rapidíssima de les tradicions vinculades a l'ús de les plantes a causa d'un sistema de vida (despoblació rural, transformacions econòmiques, turisme, etc.) que no n'afavoreix gens la conser-

vació. Aquesta pèrdua cultural, probablement irreversible, és molt més ràpida a Catalunya que no pas, per exemple, a l'Aragó o a Mèxic, segons que es va debatre.

c) Com a conseqüència del punt anterior, cal començar ràpidament un programa de preparació de nous especialistes que puguin cobrir, amb la màxima celeritat, les zones del nostre territori on sigui més urgent d'intervenir. Per a això, es van proposar diverses solucions, com ara l'organització d'un curs o similar, de nivell universitari, amb la participació d'especialistes de diverses universitats.

d) Una de les tasques immediates que també va ser presa en consideració és la recopilació dels noms populars de plantes en llengua catalana, acumulats al llarg de les recerques de la darrera dècada. En l'actualitat es disposa només de l'obra de Francesc Masclans, que recull, ultra les pròpies investigacions, les dades anteriorment compilades, i, especialment, les notes preses per P. Font i Quer. Mol·tíssims noms recensats no apareixen en aquesta obra i, per tant, cal fer-los conèixer com més aviat millor. Aquest tema s'inscriu en la problemàtica de l'emmagatzemament, ús i difusió de les dades etnobotàniques, per a la qual cosa, el Sr. Anguela va oferir la col·laboració del Centre de Documentació de la Cultura Tradicional i Popular de Catalunya.

Què és l'etnobotànica?

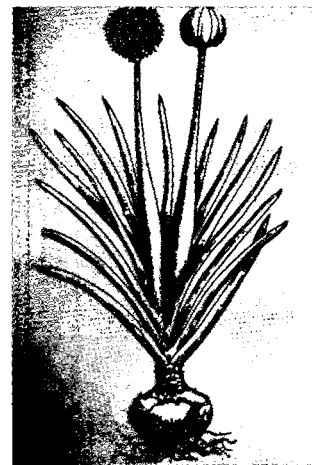
L'home ha emprat, des dels primers dies de la història, les plantes com a recurs primari per a la seva alimentació, el tractament de les malalties, la construcció

de cases i el parament de la llar, per a la confecció de roba i per a moltíssimes altres coses que han acabat configurant una relació amb la natura que es troba a la base del desenvolupament cultural de la humanitat. I no només des del punt de vista utilitari, sinó que també l'espiritualitat ha tingut en les plantes un vehicle de primer ordre (plantes màgiques, rituals religiosos, ús simbòlic, etc.).

Tradicionalment, cada cultura, cada país, cada petita comunitat ha construït un edifici de coneixements sobre plantes (el seu reconeixement, el seu nom, el seu ús, etc.) particular, que ha servit per satisfer les seves necessitats. L'intercanvi amb sistemes culturals entre els quals es produïa un flux de persones (viatges, comerç, invasions, etc.) ha acabat de perfilar uns corpus de coneixements, relativament estables i vinculats a grups o comunitats determinats.

L'època dels grans viatges i els grans descobriments va permetre l'adquisició de coneixements sobre plantes molt reputades en d'altres zones del món (la ruta de la seda, els viatges a Amèrica, la colonització d'Àfrica, etc.) que van ser importades i incorporades als sistemes culturals i productius de les metròpolis. És a partir d'aquesta situació que els estudis etnobotànics començaren a tenir sentit, sobretot durant el segle passat. D'una banda, els interessos comercials dels països rics, estimulaven la recerca de noves fonts de riquesa a partir de les tradicions i els usos dels pobles anomenats «primitius» o «salvatges». De l'altra, els primers estudis antropològics també es van ocupar, des d'una altra perspectiva, de les tradicions que tenien per base l'ús de plan-

tes per part dels pobles de vida primitiva. Sigui com sigui, els inicis de l'etnobotànica estaven sempre lligats a societats poc desenvolupades, amb un cert grau de

Herbier de Mattioli (editat per Daniel Adam de Veleslavin). Fotografia: CDRCTP

Despatx d'apotecari medieval. Fotografia: CDRCTP

filantropia per part dels estudiosos. Amb el temps, però, el concepte d'etnobotànica s'ha anat ampliant fins als nostres dies, en què gairebé qualsevol tipus d'interacció home-planta és presa en consideració per l'etnobotànica, a qualsevol país del món. Això ha fet que siguin nombrosíssims els professionals que dediquen les seves recerques a temes etnobotànics, des dels mateixos botànics fins a farmacòlegs, historiadors, antropòlegs, etnòlegs, filòlegs, arqueòlegs, sociòlegs, jardiners, cuiners, i un llarguíssim etcètera, i que els resultats de les seves recerques siguin publicats, també, en indrets molt diversos i no sempre de fàcil localització per a un o un altre grup d'investigadors.

Al nostre país, l'etnobotànica ha tingut un naixement força recent com a tal ciència, amb consciència de ser-ho. Això no vol dir que des de molts camps no s'hagin recollit informacions etnobotàniques, en molts casos publicades tot i que no totalment compilades. La situació era la descrita més amunt, és a dir, es pensava que l'etnobotànica era qüestió de pobles primitius, on encara hi havia tradicions «no contaminades» per la homogeneïtzació cultural, «autèntiques» i que era convenient de rescatar. A la dècada dels 80 la situació ha canviat radicalment. La recuperació de la dinàmica universitària, la revitalització dels estudis sobre cultura popular i tradicional i l'increment del nombre d'investigadors, entre d'altres factors, han jugat un paper fonamental en el renaixement dels estudis etnobotànics. Encara caldrà afegir-hi un factor de tipus econòmic poc menyspreable. Les recerques sobre nous

recursos vegetals per al tractament de malalties iniciades als anys 60 han demostrat, de manera aclaparadora, la gran rendibilitat de l'exploració dels coneixements populars sobre plantes per a la producció de nous fàrmacs per part de les grans empreses farmacèutiques. La publicació dels resultats d'aquestes companyies va ser un dels millors promotors d'estudis etnobotànics «aplicats». També la recerca de noves plantes alimentàries, productores d'energia, de pastures, etc. ha emprès el camí de l'etnobotànica a tot el món.

A casa nostra, però, hi ha un element particular —comú amb la resta de països industrialitzats— que és molt més preocupant que als països del Tercer Món, per raons evidents. Es tracta de la pèrdua de les formes de vida tradicional a mercè dels nous hàbits que condueixen a l'aculturació. Els darrers estudis duts a terme a les terres catalanes demostren el gravíssim risc de pèrdua de coneixements populars sobre plantes (noms, usos, rondalles, aplicacions medicinals, etc.), recordats només per unes quantes persones d'edat avançada i que no són transmésos a les noves generacions. I això, no només a les zones urbanes, sinó també al Pirineu i al Pre-pirineu, especialment en zones de turisme d'hivern, on l'abandó de les formes de vida rural és un fet generalitzat ja a partir de les persones de mitjana edat. Aquesta preocupació, compartida amb països com Itàlia, França o d'altres àrees de l'Estat espanyol, és l'impuls fonamental per a l'etnobotànica d'avui al nostre país, tal com s'ha demostrat al darrer congrés mundial d'etnobotànica fet a Còrdova el mes de setembre de 1992.

Dansàneu

Joan Blanco
Coordinador

Els nous mitjans de vida, costums i les maneres de fer que la majoria de les comunitats van adoptant amb el pas del temps, sovint desplacen i fan caure en l'oblit elements característics que són expressió de la seva història. El Pallars no ha estat l'excepció i moltes tradicions han perdut força o s'han transformat adaptant-se als canvis que es produeixen a la societat.

En l'àmbit de la dansa, molts balls populars gairebé han desaparegut i només queden en la memòria de la gent gran, i pocs són els qui encara els ballen per la festa major. Recuperar aquest patrimoni cultural és una tasca àrdua però a la qual no s'ha de renunciar. És per això que al final de 1991, i de la mà del Consell Cultural de les Valls d'Àneu, dels municipis aneuencs i del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, començà a prendre forma la idea d'organitzar a les Valls d'Àneu, subcomarca situada en la conca alta de la Noguera Pallaresa, una escola de dansa tradicional. El projecte que llavors es va concebre pretenia la recuperació dels balls tradicionals, alguns d'ells gairebé oblidats i dels quals no queda més que constància oral, i al-

hora fer possible l'aprenentatge dels balls que encara es mantenen vius al Pallars. Fruit d'aquest interès comú naixia **DANSÀNEU**, un programa que durant el mes de juliol i part del d'agost va aglutinar un seguit d'activitats entorn del món de la dansa, i ha fet conèixer al públic en general aquesta riquesa cultural.

Les activitats es varen iniciar al juliol de l'any pasat amb la programació d'actuacions d'esbarts dansaires els caps de setmana del mes als diferents municipis aneuencs: l'Esbart Albada de Tàrrega, l'Esbart Dansaire Lleidatà, l'Esbart Sícoris de Lleida i el Grup de Bastorners de Malpàs van ser una mostra representativa dels esbarts a les terres de Lleida. Els esbarts Sant Isidre de l'Hospitalet de Llobregat i Santa Tecla de Tarragona foren els encarregats de cloure Dansàneu el 8 i 9 d'agost.

El dia 27 de juliol es va inaugurar **DANSAR**, una exposició que tenia com a protagonistes els balls populars del Pallars i la Ribagorça, il·lustrats a partir d'instruments musicals, indumentàries, fotografies i vídeos, que donaven una visió entenedora d'aquest bagatge cultural.

Al començament del